

שער עשירי

לשון חז"ל

תשובות בפרטים שונים הנוגעים לחשמל

חוטי חשמל גלויים, מעלית, אזעקה, משחקים, מכונית,
מדיח כלים, הוצאה, מונה מים, ועוד

סימן א מניעת סכנה במצב שבו יש חוטי חשמל גלויים..... תשמו

סימן ב שימוש במעלית בשבת..... תשמה

סימן ג נעילת דלת הגורמת אח"כ (ע"י שעון) ליצירת מעגל

חשמלי המפעיל מערכת אזעקה..... תשנא

סימן ד משחק בשחמט מגנטי..... תשנב

סימן ה העמדת מכונית בשבת..... תשנב

סימן ו תשובה נוספת בענין הנ"ל..... תשנה

סימן ז עוד בענין העמדת מכונית בשבת..... תשנו

סימן ח אודות שימוש במדיח כלים המופעל ע"י שעון..... תשנו

סימן ט לצאת בשבת במכשיר אלקטרוני להרגעת כאבים.....תשנ"ט

סימן י צריכת מים ביתית שגורמת לפעילות חשמלית...^{אוצר החכמה}.....תשס

סימן י"א תא טלפון ציבורי שהעמידה בתוכו

גורמת להדלקת אור בשבת.....תשסב

¹²³⁴⁵⁶⁷ ת"ת

סימן י"ב הפסקת צלצול של שעון מעורר בשבת לדעת החזו"א

ועמידה לפני מאוורר שמגבירה את צריכת החשמל.. תשסד

סימן י"ג הפעלת מכשיר חשמלי באמצעות מחשבה...^{אוצר החכמה}.....תשסה

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה

מאורי אש השלם - ב - קרני אורה אוירבאך, שכמה זמן בן חיים יהודה ליב - קורן, זלמן מנחם עמוד מס : 361

סימן א

מניעת סכנה במצב שבו יש חוטי חשמל גלויים

בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מ"א סעיפים כ"א-כ"ב) כתב:

(כ"א) חוטי חשמל פתוחים בבית, כאשר קיימת סכנה שיגעו בהם בני-אדם, אם אפשרי הדבר, מוטב לעזוב את הבית למשך השבת ולסגורו כדי שלא יכנסו בו בני-אדם, ולהשהות את התיקון עד אחר צאת השבת. ואם אי-אפשר לעזוב את הבית, כגון שנמצאים ילדים או חולים בבית ואין אפשרות להוציאם מן הבית, יפסיק את זרם-החשמל על-ידי הוצאת הפקק. אי-אפשר, כגון שצריך את זרם-החשמל לצורך חולה שבסכנה, מותר לתקן או לקרוא למומחה לתקן את חוטי החשמל, כיון שהם מהווים סכנה לחיי אדם.

(כ"ב) חוטי חשמל שנפלו ברחוב ויש חשש שיגע בהם אדם, מותר להזעיק את חברת החשמל על-מנת להפסיק את הזרם, ואין חיוב מעיקר הדין, לעמוד שם במשך כל השבת כדי להתרות בבני-אדם לבל יגעו בחוטים ויבואו לידי סכנה [סח], ומכל מקום המחמיר לעמוד שם – תבוא עליו ברכה.

ובהערות ובמילואים שם כתב:

[ס"ה] שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דכמו שמצאנו שמותר לכבות גחלת כדי שלא יוזקו בה רבים (סי' של"ד סעי' כ"ז), ואף להגאונים הסוברים שיש בזה איסור תורה (עיין שבת מ"ב ע"א בר"ח וברשב"א שם), אפילו הכי לא נזכר דמחייבין אותו לעמוד שם כל היום ולהזהיר את הרבים, וכדלעיל (שש"כ שם, פרק ל"ב הערה קס"ו), וע"ע בהשגתו של הגר"פ עפשטיין זצ"ל על קונטרס הרפואה בסידור מנחת ירושלם (הערה 12) ומה שהעיר עליו הגרש"ז אויערבאך שליט"א ('מוריה' סיון-תמוז תשל"א והודפס במנחת שלמה קמא סי' ז' ענף א'). אך אעפ"כ יש לחלק, דבכיבוי הגחלת הוא ממש מסיר את התקלה שמזיק לרבים, משא"כ הכא ע"י הטלפון הוא מבעיר

ומכבה אש כמה פעמים, וזה רק הזמנה לפועלים שיבואו לתקן, אשר לצערנו הם חשודים לעשות גם מלאכות שמצד הדין הן אסורות, ובפרט שאותם העובדים יכולים לעמוד שם כל השבת ולהזהיר, ולא לעשות שום מלאכה, וכיון שכן אסור לטלפן וחייב לעמוד בעצמו ולשמור. ואע"ג שלפי"ז אכתי איכא למיחש שיהיו כאלה אשר אם יראו את התקלה מרחוק לא יתקרבו כלל למקום הסכנה ויהיה בכך סכנה לרבים, אבל מ"מ הרי זה חלוק טובא מכיבוי גחלת. ומ"מ אין זה דומה להאמור לעיל (שש"כ שם, פרק ל"ב הערה ק"ה) דהתם העיקר הוא להביא את הרופא ולכן אם אפשר בהילוך אסור לטלפן, משא"כ הכא התיקון הוא העיקר, ולכן אפשר שזה יותר דומה לכיבוי גחלת, וצ"ע.

סימן ב

שימוש במעלית בשבת

כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ג סעי' מ"ט): אסור להשתמש במעלית בשבת וביו"ט, אלא אם כן היא פועלת באופן אבטומאטי [קלז], דהיינו שהיא עולה ויורדת לעתים מזומנות או עולה ויורדת ללא הפסק, וגם הדלת נסגרת ונפתחת מאליה, מבלי שיהא צריך לעשות בה כל פעולה שהיא, וגם מבלי שתיעשה שום מלאכה על-ידי הכניסה למעלית והיציאה ממנה, (וראה להלן (שש"כ סעי' נ"ג) [קלח], אבל גם במעלית אבטומאטית זו יש מחמירים להשתמש בה רק בעליה, ולא בירידה (ולדעה זו יש להימנע ולא להשתמש בכל מיני מעליות רק בעליה, ולא בירידה, גם אם נכרי מפעיל את המעלית לצורך עצמו). ויש מגדולי הפוסקים שלא חוששים מלהשתמש במעלית כזו גם בירידה [קמ].

צ' ופרק מ' הערה קנ"ה), ואפשר דבכהאי גוונא

ליכא איסורא דריבוי בשיעורין, עכ"ד.

[קל"ח] כל זה שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א.

[ק"מ] שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דנראה כיון שרק מלאכת מחשבת אסרה התורה, לכן הואיל וע"י היורדים לא נעשה שום חידוש או שינוי בקצב הירידה של המעלית, להקדים או לאחר, שהרי גם בלעדיהם נעשה הכל בדיוק כמו עכשיו, ה"ז חשיב כלא אהנו מעשיו של האדם וכאילו לא נעשה על ידו שום דבר.

וקצת¹ ראה לכך ממ"ש הגרע"א (ריש סי' שי"ח) בשם הריטב"א לענין הופך בגחלים, דאפשר שחייב מפני שמתבשל

ובהערות ובמילואים שם כתב:

[קל"ז] שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, ואין לחוש שמא בכניסתו לתוך המעלית הוא גורם להבעיר יותר דלק בתחנת-הכח, מכיון שאינו אלא גרמא, וגם יש לסמוך ע"ז שלרוב אין כניסתו של איש אחד גורמת לצריכת דלק גדולה יותר, דיתכן שבשעה שהוא נכנס למעלית, יוצא איש אחר ממעלית אחרת או שבאותה השעה כבתה נורה במקו"א וכדו', ונמצא שלא הוסיף כלום בכניסתו, וכיון שכך, אין זה פסיק רישא, ואף דיותר מסתבר לומר דמ"מ עכשיו ההוספה היא מחמתיה, מ"מ אפשר שזה רק מגדיל את ההבערות, אבל במספר ההבערות אין שום שינוי (ועיין להלן שש"כ פרק ל"ב הערה

1. כל הדברים האמורים כאן (מן המילים "וקצת ראה" עד "שלא במקום הפסד" פורסמו על ידי רבינו זצ"ל במנחת שלמה קמא (סי' צ"א אות י'), תחת הכותרת: "חקירה בגדר מלאכת מחשבת". ושם כתב בפתיחת הדברים: "יש לחקור בכלל הידוע שלענין שבת רק מלאכת מחשבת אסרה תורה, איך הדין בכהאי גוונא שהאדם בכובדו הטבעי ולא ע"י מעשה בידים עושה מלאכה כזו שבלא"ה היא תיעשה ע"י החשמל, והכובד הטבעי של האדם אינו משפיע במאומה על עצם עשיית המלאכה להקדים או לאחר, והשינוי היחידי הוא רק בזה שהאדם בכובדו מבריא את החשמל והמלאכה נעשית עכשיו ע"י כובדו בלבד ולא ע"י החשמל אך גם אם האדם יקום ויצא באמצע חזור שוב מיד החשמל והמלאכה תיעשה אז רק ע"י החשמל בלבד, ודוגמא לכך היא מעלית חשמלית אוטומטית כזו אשר

כלל לזה דמעיקרא היה יונק מאליו ואילו היניקה החדשה היא רק מחמת האדם, ואף שהדבר אברהם (ח"א סי' כ"ה) ובש"ש הביאו מהמאירי (שבת פ"א ע"ב) שדוחה דעת המפרשים שסוברים כן, והוא עצמו כתב דחשוב כקוצר וזורע, שאני התם דקעביד ממש בידים, עקירה ממקום הראשון ונטיעה במקום חדש, משא"כ הכא.

ב. מבואר ברמב"ן ובריטב"א (גיטין י"ט ע"א), דכתב ע"ג כתב, וכן סיקרא ע"ג דיו, היה צריך להיות חייב בשבת מפני שהכתב הקודם חשיב כנמחק ונקרא רק מחמת הכתב החדש, וטעמא דפטור הוא רק "משום דגבי שבת מלאכת מחשבת בעינן ולא אהנו מעשיו שכבר נכתב".

ג. בשו"ת הר צבי (או"ח סי' קל"ה) כתב לענין הוספת מים לאילן הנמצא בתוך שלולית מים, דאף שיש בילה בלח והאילן שותה תיכף גם מהמים הנוספים, מ"מ אינו חשיב כמשקה בשבת, כיון דבלא"ה שותה האילן כל צורכו.

ובן² מותר לאדם ליטול ידיו לתוך כלי גדול שיש בו הרבה מים אף אם נמצא בו בגד מלוכלך ואין לחשוש שהבגד יתכבס מהמים כמבואר במ"ב (סי' ש"ב ס"ק נ"ה).

ד. במוסיף שמן בנר כתב הרא"ש (פ"ב דביצה), דטעמא דחייב הוא רק מפני שמאריך זמן ההבערה, אע"ג דיש בילה בלח והפתילה

במוקדם, ולא הזכיר כלל לחוש שע"י ההיפוך משכחת שהתבשיל מתבשל כעת מגחלת של האדם, ולא מהאש שהיתה קודם (עיי"ש בריטב"א שכתוב: היפוך "הבשר", אבל הגרע"א כתב: "גחלים" אך גם אם ההיפוך הוא בבשר, מ"מ מוכח מהגמ' והריטב"א שבין לענין עבודה בזר ובין לענין מבשל בשבת החיוב הוא רק מפני שמקדים את הבישול. אבל אם לא מקרב אין שום חשיבות לזה שמקודם היה מאליו ועכשיו זה נעשה על ידו. והיינו מפני שלא נתחדש שום דבר על ידו). וחושבני שנשמע מזה דעל אותה האש שהקדירה עומדת עליה מותר לשנותה ממקום למקום אם אינו מקדים בכך את הבישול, ולכן נראה, שאף אם התאורה והתנורים החשמליים הסמוכים למעלית ניזונים מזרם של המעלית במקום הזרם שמקבלים כרגיל מהרשת, ג"כ אין בזה איסור תורה, כיון שהחילוף נעשה ללא שום הפסק באמצע, דמסתבר שהיפוך הגחלים שעושה ממש בידים חמור יותר מירידת המעלית לאחר שכח החשמל משחרר את בלם העצירה והכל נעשה מאליו רק ע"י הכובד שלהם.

עוד דוגמאות לנידון דידן:

א. בספר מנחת פתים (להגר"מ אריק ז"ל) ובתהלה לדוד (סי' של"ו) כתבו שמותר לגרור עציץ נקוב ממקום למקום, ולא חששו

ע"י האנשים היורדים בה לא נעשה שום חידוש או שינוי כלשהו בקצב הירידה של המעלית, להקדים או לאחר, וגם בלעדיהם נעשה ממש הכל בדיוק כמו עכשיו, דאפשר שכ"ז חשיב כלא אהנו מעשיו של האדם וכאילו לא נעשה על ידו שום דבר. (למעשה יש במעלית עוד פקפוקים אחרים ומה שהזכרנו מעלית הוא רק לדוגמא כי עיקר כוונתנו הוא רק להעיר את המעיינים לברר וללבן את הגדר של האי כלל דמלאכת מחשבת אסרה תורה). ואחרי כן כתב רבינו זצ"ל את הראיות ליסוד זה כפי שנכתבו בשש"כ, אך בסיום הדברים כתב: "אך מפני שאנו מדמין אין לעשות מעשה להקל בדאורייתא בלי ראייה ברורה. מ"מ זה נוגע למעשה והדבר מעון בירור". (וראה כאן בסוף הסימן מד"ה ואף).

2. פסקא זו נדפסה במנחת שלמה (שם) בצורה מפורטת יותר (שם היא נדפסה בסוף רשימת הראיות, ראייה ו'). ושם כתב רבינו זצ"ל: "במשנה ברורה (סי' ש"ב ס"ק נ"ה) כתב שצריך לזהר שלא לשפוך מים

אך אעפ"כ נראה כיון שהאדם היורד נח ואינו עושה כלום והוא רק נכנס למעלית שבלא"ה היתה יורדת, וכל מה שנעשה כעת ע"י כובד האנשים היה נעשה הכל בדיוק כמו עכשיו גם אם לא היו נמצאים בה.

לכן מסתבר דכניסת האנשים חשיב כהכנסת משא כבד לתוך המעלית ולא עבר כלל אדאורייתא. ואף לשיטת התוספות בכמה מקומות (פסחים כ"ה ע"ב ד"ה אף) לענין אדם הנזרק על תינוק להורגו דחשיב האדם כרוצח, מ"מ אם המעלית בלא"ה יורדת על תינוק וממעכתו. מסתבר שאם נכרי מכריח לישראל להיכנס לתוך המעלית, דאף שזה בקום ועשה, אפ"ה אינו חייב למסור עצמו למיתה, כיון דלא אהנו מעשיו שהרי התינוק יימעך בלא"ה על ידי המעלית בדיוק באותו רגע.

וה"נ בנידון דידן לענין שבת ובכהאי גוונא שנעשה ממילא רק מחמת הכובד, נלענ"ד דמה שהמעלית מדלקת בירידתה נורות מסתבר דחשיב כאילו רק המעלית עושה את זה ולא האנשים שבתוכה, כיון שבלא"ה היתה יורדת ומדלקת. וגם נראה כיון דכתיב לא תעשה כל מלאכה, מסתבר דמה שנעשה גם כשהוא ישן או מת אינו קרוי כלל בשם עושה (דוגמא ממ"ש התוס' בשבת (צ"ד ע"א ד"ה שהחי) לענין חי נושא את עצמו, דממשכן גמרינן שלא היו נושאים דבר חי, והוא הדין נמי דלא חשיב בכה"נ כעושה מלאכה), וכיון שאם רק הכניס משא הרי זה ודאי גרמא הואיל והירידה מתחלת רק אחר כך, וגם אינו מחדש כלום כיון שהכל היה נעשה גם בלי המשא, הוא הדין נמי כשהוא עצמו נכנס, וממילא נראה דבכהאי גוונא דנידון דידן

שואבת תיכף גם מהשמן הנוסף (עיי' באמרי בינה (דיני יו"ט סי' י"ט) ובמאורי אש (פ"ב עמוד קי"ד ד"ה ועוד, ופ"ג עמוד קצ"ז אות ב')).
ה. מותר לטלטל נר הדולק בכהאי גוונא דלא הוה בסיס ונוהר לא להרחיק או לקרב את השמן לשלהבת, ואע"ג שע"י הטלטול או ע"י דפיקה חזקה בדלת ודאי משתנה מצב השמן באופן שהקרוב מתרחק והרחוק מתקרב, וגם יש שהפתילה קצרה ואינה מגעת עד לשולים, ונמצא דאף אם הוא זהיר מאד, מ"מ ע"י הטלטול עליונים למטה ותחתונים למעלה, ונמצא שמחמת האדם דולק עכשיו שמן שלא היה דולק כלל מקודם, וע"כ דכיון שלא נעשה שום שינוי בשלהבת, אינו חשיב כלל כמבעיר (אולם להאבני נזר דסובר שמלאכת מבעיר הוא הכלילי שנעשה על ידי האש צ"ע, דנראה שהמוציא מים מדוד העומד על גבי האש אם על ידי זה נכנסים תיכף מים אחרים, מסתבר דחשיב כמבשל, אף גם בשעה שהוציא עדיין לא היתה היד סולדת בו, ואע"ג דבלאו הכי היה מקדים להתבשל בדוד כשיעור זה, אבל מכל מקום המים הנכנסים הרי נתבשלו רק על ידו, והכי נמי גם כאן. וכן כשהופך בגחלים שפיר חשיב מבעיר אם הקדים בכך לבער גחלת, גם אם בלא"ה היתה אח"כ נשרפת, ועיי' בספר מאורי אש פ"ג שם).
הן אמנם שבאותם הדברים שהזכרנו יש שהמלאכה רק מתייחסת אל האדם, אבל לא עשה אותה ממש בעצמו. וגם לא היתה באמצע שום הפסקה. ולכן שפיר פטור בכהאי גוונא שבלא"ה היתה נעשית המלאכה, משא"כ בנידון דידן אם נחשוש שכובד האדם חשיב כעושה, הרי הכל מתחיל ונגמר ע"י האדם.

לתוך כלי ששרוי בו בגד מלובלך משום דשרייתו זהו כיבוסו "אם לא שהמי משרה עולים מכבר למעלה על הבגדים מסתברא דמותר", הרי חזינן שאינו חושש לזה שהמים הנוספים ג"כ משתתפים בכיבוס, והיינו מפני שבהוספת המים אין הוא מחדש שום דבר הואיל והכיבוס בלא"ה הרי נעשה ע"י המים הקודמים, וה"נ בגד"ד".

ביחד אשר אז דינם כזה אינו יכול וזה אינו יכול, מ"מ נראה כיון דלא נעשה על ידם שום מלאכה שלא היתה נעשית בלעדיהם, ומה שכובדם מסובב את המנוע ונוצר חשמל בסליל, ואילו בלעדיהם היה מסתובב המנוע רק ע"י החשמל הבא מהרשת לתוך הסליל, נלענ"ד דאין איסור תורה בשינוי זה, וכיון דבשעה שהאדם נכנס למעלית עדיין לא נעשה שום דבר, ועד שמגיע הזמן שהחשמל הבא מהרשת משחרר את בלם העצירה של המעלית אי אפשר כלל לדעת מה יהיה מספר האנשים, וכיון דהחשש שזה יהיה מצומצם בדיוק הוא רחוק מאד, וגם אמרנו דמסתבר שזה רק גרמא.

לכן נראה דאין למחות במי שנוהג להקל גם בירידה, אך אעפ"כ רצוי מאד לתקן שהנורות תדלקנה כל הזמן, רק תהיינה מכוסות במכסה והמעלית רק תגלה או תכסה אותן, ומסתבר שגם לדעת החזו"א אין לחשוש בזה לאיסור בונה, עכ"ד*.

שבלאו הכי היה נעשה ולא גרם שום חידוש, מסתבר דשפיר שרי גם שלא במקום הפסד. ואף דמפני שאנו מדמין אין לעשות מעשה להקל בדאורייתא בלי ראייה ברורה, מ"מ נראה דבכהאי גוונא שהנכנסים עדיין זקוקים גם לכח החשמל, ודאי מסתבר כדאמרן, דחשיב כאילו החשמל יכול והאדם אינו יכול כיון שהחשמל עומד מוכן כל הזמן להוריד ולהעלות בין אם יש בה אנשים ובין אם אין שום איש, וגם הואיל והירידה היא רק אח"כ ע"י החשמל לאחר שהאדם כבר נמצא בתוכה, שפיר מסתבר כדאמרן, דחשיב רק כגורם להקל במעט את המשא וקיל טפי ממסייע.

אך אף אם רבים נכנסים לתוכה ג"כ נראה דלדעת התוס' שבת (צ"ג ע"א ד"ה מפני), חשיב כל אחד רק כמסייע כיון שהוא לבדו אינו יכול, ואילו כל האחרים ביחד יכולים גם בלעדיו, אך אפי' בכהאי גוונא שהנכנסים הם ממש בצמצום כזה שזקוקים דוקא לכולם

סימן ג

נעילת דלת הגורמת אח"כ (ע"י שעון) ליצירת מעגל חשמלי המפעיל מערכת אזעקה

בדבר נעילת דלת שע"י זה נגרם אח"כ (ע"י שעון) מעגל חשמלי המפעיל מערכת אזעקה.

נלענ"ד שבנוגע להבערה אין לחוש כלל, אולם בנוגע לגרם בונה לענ"ד אין זה חשיב בונה כמבואר במנחת שלמה (סי' י"א ומובא לעיל עמוד תקי"ח ואילך). אך אף לדעת רבינו החזו"א דסובר שכן שייך בזה בונה, נלענ"ד הואיל והוא עצמו כתב כן רק לענין

* ראה עוד דברי רבינו זצ"ל בענין שימוש במעלית בשבת להלן עמוד תשס"ח.

מאורי אש השלם, מאמרים ותשובות

כך תמיד, ולכן אף שיש האומרים בשמו שהיה חושש גם בזה לבונה³, מ"מ לענין "גרם" שאמרו בגמ' (שבת ק"כ ע"ב) "גרמא שרי" נלענ"ד דשפיר מותר, ובפרט שזה לצורך חשוב.

הדלקה ומפני הטעם שנתן שבאמת היה רצוי שיהיה דולק תמיד והכיבוי הוא בעיקר משום טעמי חסכון ולכן זה נקרא בונה וסותר, משא"כ בנידון דידן הרי ברור שאין רוצים כלל שישאר

סימן ד

משחק בשחמט מגנטי

או סותר, מכל מקום בהוצאת המוקצה מהכלי לא נזכר כלל איסור זה ומשכחת ליה בביטול כלי לשעה דלא נעשה משום כך בסיס לכל השבת וזה לא כמו שכתבת במכתבך]. גם בורר לא שייך בזה כיון שבורר את זה שהוא צריך ורוצה בו וגם בשביל לאלתר ולא לאחר זמן.

מה ששאל בענין משחק בשחמט מגנטי בשבת, אינני רואה שום איסור (פרט לזה שחבל על הזמן) בזה שנוצר בכך שדה מגנטי או זרם חשמלי קטן, גם החיבור העראי אינו כלום, ואין לחשוש בזה לא לבונה ולא לסותר [אגב, אף שאסור ליתן כלי לקבל מוקצה מפני ביטול הכלי מהיכנו וחשיב כבונה

סימן ה

העמדת מכונית בשבת

ט"ו אלול תש"ח.

שאלה: הנוסע בשבת במכונית לצורך פיקוח נפש וצריך אח"כ להעמיד את המכונית אם חייב רק לעצור את המכונית אבל לא לכבותה, או שמותר גם לכבותה.

נשאר עומד. ובשני האופנים שהזכרתי מסתבר דאין זה חשיב כיבוי ממש.

בתחילה נבאר את האופן השני, שאמנם הכופה קערה ע"ג הנר באופן שהאור מן החוץ אינו יכול כלל לחדור והנר נכבה אין זה חשיב כלל גרם כיבוי, אלא חשיב ממש כמכבה בידים, וכמו שפסק הרמב"ם (פ"ג מרוצח ה"ט), שאם "בנה עליו

תשובה: הנה כיבוי המכונית והעמדת כל המנועים שבה אפשר לעשות בשתי דרכים:

א. לסגור את מעגל הזרם ואין המציתים מייצרים עוד ניצוצות, ואם אין ניצוץ לשרוף את הבנזין ממילא נשאר הכל עומד.
ב. לסגור את המקום שדרכו נכנס אור לתוך הגליל, ובלי אור אין הבנזין נשרף והכל

3. ראה לעיל עמ' תקל"א אות ג' ועמודים תקמ"ד-ה', ולהלן בקרני אורה עמוד תתס"ח ובהערה 48.

גמור, משום דכיון שהשמן הולך ונטף מאליו למקום השלהבת הרי זה חשיב כאילו כל השמן כולו כבר דולק, ובזה שמסתפק חשיב כעושה כיבוי כגוף הדולק, מה שאין כן בנידון דידן שניצוץ נדלק ונכבה מסתבר דחשיב רק כמונע את הבערת הבנוזין ולא כמכבה, כיון שהבנוזין שעתיד ליכנס שידלק מניצוץ הזה עדיין לא בא לעולם.

אך אפשר דכיון שאם היה יכול אדם להסתכל באותו הניצוץ שנדלק ונכבה תדיר במהירות רבה לא היה מרגיש כלל בהעדרו, והיה נראה לעינים כאילו הניצוץ נמצא שם תמיד כל הזמן, אפשר דשפיר חשיב בזה שמונע את הבנוזין מלהדלק מהניצוץ כמסתפק משפופרת דאמרן שחייב משום מכבה, דסברא הוא שלענין דינא אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות, וכיון שלפי הנראה לעינים נחשב כאילו הניצוץ ישנו שם כל הזמן שפיר חשיב מכבה. וגם שמעתי מאיש מומחה שהמציאתם ממשיכים לייצר ניצוצות זמן קצר גם לאחר שהבנוזין שבתוך הגליל כבר נחנק. **אלא** שאעפ"כ נלענ"ד דאין זה חשיב מכבה גמור אפילו אם הניצוץ היה באמת קיים שם כל הזמן בלא שום הפסק. דדוקא במסתפק משפופרת מצינן לומר דכיון שהשמן והפתילה שניהם גורמים את הדליקה לכן כשמסתפק מהשמן חשיב כמכבה ממש את הדליקה, מה שאין כן הכא ששריפת הבנוזין נעשית ע"י זה שהבנוזין זורם לתוך הגליל, שתיכף נסגר ע"י שסתום והבנוזין מקבל ניצוץ ונשרף, ואח"כ הוא שוב נפתח והבנוזין שוב פעם נכנס ומקבל ניצוץ ונשרף, וכך הוא הולך וחוזר חלילה כל הזמן, וכיון שהניצוץ מסתובב כל הזמן פעם הוא מדליק את הבנוזין בגליל אחד ופעם למשנהו, וכך הוא מדליק ששה פעמים עד שחוזר להדליק את הבנוזין שבגליל הראשון, ונוסף לזה אין התהוות הניצוץ קשורה כלל עם הבנוזין, ולא דמי כלל

מקום עד שמנע ממנו הרוח נהרג עליו שזה כמו שחנקו בידו", וה"נ לענין שבת ג"כ חשיב כיבוי גמור, כי הקשר שבין האויר והשלהבת הוא לא פחות מהאויר שצריך האדם לנשימה. ואע"ג דאם כפה גיגית על אדם ומנע ממנו האויר עד שמת פסק שם הרמב"ם דאין ממיתין אותו, עיין באור שמח שכתב "כיון שהאויר דוחקו וחונקו מתנענע באיבריו ומנענע מעט בכוחו הגיגית ונפתח האויר כמחט סידקית מה שאין כן בבנה עליו חייב", וכיון שכן פשוט הוא דגבי נר אין לחלק בין בנה לכופה עליה כלי, ובכל ענין חשיב ממש כמכבה בידים. והא דתנן בשבת (קכ"א ע"א) "כופין קערה ע"ג הנר בשביל שלא תאחוז בקורה" עיין במג"א (סי' רע"ז סק"ט) שכתב דצריך שיגביה מעט את הקערה ויניח מעט אויר תחתיה, וגם סברא הוא דכמו שאם מפסיק בין השמן ושלהבת חשיב מכבה כך אם מפסיק בין האויר והשלהבת, משום דכמו שאי אפשר לשלהבת בלא שמן כך אי אפשר בלא אויר, והיינו הך. (ועיין מאורי אש לעיל פרק ג' עמוד קס"ז ואילך ענף ב').

אך אעפ"כ נראה דבנ"ד אינו חשיב כלל מכבה, כיון דבזה שסוגר את דרך כניסת האויר אינו מכבה כלל את הבנוזין שכבר נמצא בתוך הגליל ודולק, אלא גורם רק שהבנוזין שעתיד ליכנס לתוך הגליל לא יוכל להידלק ולהישרף מהניצוץ שעתיד להתחדש ולפגוע בו, והן אמנם שאילו היה הניצוץ נמצא שם כל הזמן בלא שום הפסק היה אפשר לומר דהרי זה דומה לשפופרת של ביצה שנוטפת ממנה שמן לתוך נר הדולק, דנפיש רבוואתי שסוברים דאף המסתפק מהשפופרת שרתוקה מהשלהבת חייב משום מכבה, ואע"פ שכתב הירושלמי בפרק במה מדליקין (שבת פ"ב ה"ד) דכל טיפה וטיפה שנוספת ונדלקת חשובה כהדלקה חדשה אעפ"כ להלכה יש סוברים דשפיר חשיב כיבוי

להשמן שנוסף לתוך הנר שרק על ידו יש שלהבת, לכן יש לחשוב את שריפת הבנוין כאילו נעשה כל פעם שריפה חדשה שניצוץ פוגש בו ושורפו, וכיון שדבר זה גם נראה לעינים הרי זה דומה למדורת עצים שדולקת שמוֹתָר להוציא אותן העצים שהאש לא שלטה בהם עדיין, וה"נ גם כאן כל גליל וגליל חשיב כעץ נפרד, ומותר למנוע את האש שלא תוכל להאחז בו. ומה שע"י זה נפסק אח"כ גם מעגל הזרם ולא מתהווה עוד שום ניצוץ הו"ל רק גרמא, וגם יתבאר לקמן שאף גם כיבוי הניצוצות חשיב כמניעת הבערה. ועתה נפן לבאר את אופן הראשון, וגם בזה נלענ"ד שאין זה דומה לכיבוי רגיל של מגורת חשמל, דהתם המנורה כבר דולקת, ואותה האש שכבר דולקת נכבית ע"י הפסקת הזרם, ולכן היינו ממש מכבה, מה שאין כן הכא כיון שכל עיקר התהוות הניצוץ הוא רק בסיבת שהזרם מתחבר ונפסק בתדירות מהירה ובכל פעם שנפסק יוצא ניצוץ, לכן מסתבר שאם מפסיק לגמרי את מעגל הזרם ומנוע מלהתחבר ולהפסק, אע"פ שעין רגילה של אדם אינה יכולה כלל להרגיש בכך והרואה בעינו טועה לחשוב שבהפסקת הזרם מכבים גם את הניצוץ שכבר נמצא שם, מ"מ כיון שידוע דעיקר יצירת הניצוץ נעשה רק מחמת חיבור והפסקה, בכהאי גוונא שפיר מסתבר שהולכים אחר האמת, וגם לענין דינא הרי זה חשיב כמנוע התהוות ניצוץ ולא כמכבה ניצוץ של אש.

אלא שעם כל זה נראה פשוט מדרבנן ודאי אסור לכבות את המכונת בכהאי גוונא שמעמיד אותה רק לזמן קצר, וגם חוץ מאיסור כיבוי אסור גם משום מוקצה, כיון שבין השמשות לא היה יכול לסובב את המפתח כדי לעשות מעגל של זרם. אולם כשצריך להעמיד את המכונת לזמן ארוך, נראה דכיון שאם לא ישב שם כל

הזמן ולהשגיח יתכן שכל המכונת כולה תתלקח פתאום ותישרף וגם יוזקו בה רבים, לכן אע"פ שרק חשש רחוק הוא, מ"מ כיון שגם בכיבוי גחלת של עץ קיימא לן דהוי מלאכה שאין צריכה לגופה ואסור רק מדרבנן, ומותר לכבותה בכהאי גוונא שיש לחשוש לנזק הגוף של רבים, וכ"ש הכא דאפשר שחשיב רק כמכבה גחלת של מתכת דקיל טפי, כיון שמפשטות דברי רש"י (שבת קל"ד ע"א ד"ה בגחלת) משמע דאין הטעם מפני שמתכת אינה נשרפת, אלא הטעם הוא משום דלא שייך בה עשיית פחם (דומה לדבר שאינו במינו ניצוד), וה"נ בנידון דידן בכיבוי של בנוין וניצוץ חשמלי לא שייך כלל עשיית פחם. ואף שהבית יצחק (יו"ד סי' ק"כ) כתב בפשיטות דדוקא מתכת שאינו שורף וכלה הוא דלא שייך בו כיבוי, מה שאין כן המכבה שלהבת שפיר חייב אף בכהאי גוונא שלא נעשה פחם, מ"מ בח"ב (סי' ל"א) חזר להסתפק בכך, כיון שאין זה דומה לכיבוי שהי' במשכן שנעשה עכ"פ בדבר ששייך בו עשיית פחם, עיי"ש. וגם ראיתי במלמד להועיל (או"ח סי' ס') שהאריך בדבר כיבוי הגאז, והחליט דכיון דלא שייך ביה עשיית פחם הרי זה חשיב כגחלת של מתכת, ועכ"פ מלשון היראים (סי' רע"ד ק"ב)) שכתב "כיבוי גחלת של עץ מדאורייתא וכיבוי גחלת של מתכת מדרבנן דמלאכת כיבוי ממלאכת המשכן גמר לה והיא לא איתא אלא בגחלת של עץ בצורפם זהב וכסף ונחושת כדין כל צורפים שמשתמשים בגחלי עץ לכבותה ושל מתכת לא מצינו במשכן שאין דין צורפים להשתמש בגחלי מתכת" ודאי משמע דכיבוי דאורייתא הוא דוקא בדבר שנעשה פחם. וכיון שכן נראה דבשעת מלחמה שצריכים גם לשמור על המכונת שלא תתקלקל מותר ודאי לכבותה בשני האופנים שכתבנו, אלא אפי' שלא

כיון שע"י שישאיר את הפנסים דולקים יתרוקן כל החשמל שבמצבר ולא יוכל עוד להשתמש בה. גם יש מכונות מאלו שיש בהם מנורה קטנה לביקורת אם המנועים עובדים או לא, ואם מנורה זו דולקת אסור ודאי לכבותה.

בשעת מלחמה ג"כ הושבני דאפשר להקל⁴. אך אם הפנסים דולקים ודאי אסור לכבותם ככל כיבוי גחלת של מתכת דאסור מדרבנן, ורק בשעת מלחמה אם יש ספק שיצטרכו אח"כ להשתמש בה מסתבר שגם זה מותר,

אוצר החכמה

אוצר החכמה

סימן ו

תשובה נוספת בענין הנ"ל

שאלה: חברי "הצלה" כשחוזרים מבית החולים עם האמכולנס ובאים בחזרה לתחנת האמכולנס, ישנם כמה אופנים לכבות המכונית: א. אם אפשר ע"י גוי. ב. ע"י קמץ. ג. ע"י שינוי. ד. ע"י שנים שעשו.

במובן שאם אפשר יותר טוב ע"י עכו"ם ואם לאו קמץ. אבל הרבה פעמים זה באמצע הלילה או בזמן שאין גוי או קמץ מצויים, וממילא מה עדיף עשיית אחד על ידי שינוי כל'אחר יד, או פעולה רגילה ע"י שנים שעשו. זאת אומרת, שנים חברי "הצלה" ביחד סובבים את המפתח לכבות את המכונית.

עוד נסתפקנו, לרחוק כפתור (שמדליק אור) ע"י שנים שעשו, אם זה נקרא כח שניהם.

שזה מלאכה שא"צ לגופה הרי זה רק ככיבוי גחלת של מתכת, דאיסורו רק מדרבנן. **לחיצת** כפתור אפשר שפיר ע"י מגבת, והשנים לוחצים חזק על הבגד משני הצדדים, אך אם צריכים לסובב את הכפתור זה קצת קשה אבל גם זה אפשר, אולם דעת המקור חיים (של בעל הנתיבות בסוף ספרו, הגהות למג"א סי' רס"ו) שגם שנים פטורים רק מחטאת אבל אסור מה"ת. בברכת חג כשר ושמח וכט"ס

תשובת רבינו זצ"ל

קבלתי יקרת מכתבו. ולענ"ד אין בכיבוי המנוע משום איסור תורה, כי הניתוק מזרם החשמל רק מונע שלא יכנס דלק וידלק, אבל לא מכבה כלל את האש שכבר בוער (ורק לדעת החזו"א הרי זה אסור מה"ת, וכידוע שהוא סובר שחידוש זרם או ניתוק זרם חשיב כבונה או סותר שאסור מה"ת). גם בנוגע לכיבוי האורות שזה ממש כיבוי, אם יש הכרח לכבות את האורות, מלבד

4. במחברת כת"י (הערות בעניני שבת) כתב רבינו זצ"ל, וז"ל: כיבוי אוטו של צבא לאחר פעולה - יש לדון כיון שהכיבוי הוא גחלת של מתכת דהו"ל תרי דרבנן אולי שרי סופן משום תחילתן כמו בתחומין, וגם יש לצרף שע"י הכיבוי מונע את המשך הדליקה שהודלק בשבת. עיין אשל אברהם ובמק"א כתבנו בזה וכאז.

סימן ז

עוד בענין העמדת מכונית בשבת

כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מ' סעי' נ"ו): עם גמר הנסיעה אסור לכבות את הפנסים, כי אין בזה משום צורך החולה. ואם אסור להשאירם דלוקים מצד חוק המדינה, יכסם בשמיכות (במקום שיש עירוב), ובשום אופן לא יכבם כדי להימנע מקנס כספי [קכב*].

ובהערות ובמילואים שם כתב: **[קכ"ב*]** ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דאפשר דמותר לכבות גחלת של מתכת, כמו שהתירו בשאר דברים

סופן משום תחילתן (סי' שכ"ט סעי' ט')
ובמ"ב (ס"ק כ'), שהרי יש לחוש שימנע משום כך מלנסוע לצורך חולה שיש בו סכנה, עכ"ד.

עוד כתב בשמירת שבת כהלכתה (שם סעי' נ"ט): לא עשה כנ"ל, (כלומר, לא יכול היה לכבות את הרכב בעת העצירה, באופנים המתוארים שם בסעי' נ"ח)... יכלום את המכונית בדרך הרגילה. ואם המנוע ממשיך לפעול לאחר הבלימה, מותר לומר לנכרי להפסיק את פעולתו. אין נכרי – יש מקום להקל ולהפסיק את פעולת המנוע על-ידי קטן [קכח]. אין נכרי ואין קטן – יכבה בעצמו [קכט], וטוב אם יעשה זאת תוך כדי שינוי. (וזאת רק בתנאי שאינו גורם שינוי בנורות, כמבואר שם בסעי' ס')

ובהערות ובמילואים שם כתב: **[קכ"ח]** עדות מפי מר שלום הויזר נ"י מבני-ברק בשם החזון-איש זצ"ל, ועיין שו"ע הרב (סי' שמ"ג סעי' ח') דכל באקראי בעלמא שרינן ע"י קטן.

[קכ"ט] מעשה רב אצל איש יר"ש מר אקון ז"ל מבני-ברק לפני החזון"א זצ"ל, וכן שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, מפני שכל ניצוץ קטן הוא אש חדשה, וע"י הפסקת פעולת המנוע הוא גורם רק לכך שלא תיווצר אש חדשה, ובמקום הפסד כמו כאן ודאי דיש להקל. ולכאורה זה דומה לשופך נפט על אש, שאם הוא יפסיק בפעולת

השפיכה, אינו חייב משום מכבה (אפי' למ"ד דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה), כיון שאין כל הנפט שבכלי מיועד להדלקה עכשיו (כרש"י שבת (כ"ט ע"ב ד"ה שתהא)), ובנידון דידן עדיף טפי מהתם, כי שם עכ"פ קיימת אש גדולה, שאותה ממשיכים ע"י שפיכת הנפט ומפסיקים אותה, ואילו בנידון דידן מייצרים כל רגע אש חדשה, וע"י הפסקת פעולת המנוע גורמים רק לאי-היווצרותה של אש חדשה, ודאי שיש מקום להתיר בכהאי גוונא. ועוד, שהרי יתכן שיצא מזה היזקא לרבים, אם המנוע ימשיך לפעול, וכדלהלן (שש"כ שם) סוף סעי' ס'.

סימן ח

אוצר החכמה

אודות שימוש במדיח כלים המופעל ע"י שעון

— שתי תשובות —

תשובה א: גדרי איסור השימוש במכונה משום ש"אוושא מילתא" תשנז
תשובה ב: איסור השימוש במכונה בגלל מתג הביטחון החשמלי ¹²³⁴⁵⁶⁷
 שמחובר למכסה. תשנז

תשובה א

גדרי איסור השימוש במכונה משום ש"אוושא מילתא"

ב"ה, מחרת יום הקדוש תשכ"ה.

אושר ושלו וכל טוב סלה ליקירי ומכובדי חכים ורבי **צבי מאנדלויץ** הי"ו.

את מכתבו קבלתי בערב ר"ה אך להיותי טרוד מאד ובפרט באלה הימים אחרת תשובתי עד כה, ואף גם עתה אין אני יכול למלא בקשתו לציין מקורות לדברי ולבאר את הדברים כראוי.

מה ששאל ממני בנוגע למכונה לרחיצת כלים בכהאי גוונא שהמכונה עובדת בשבת ויום טוב ע"י שעון שערך מאתמול להפעיל ולהפסיק (לא ראיתי את המכונה אך משער אני שהקול נשמע כמו במכונת כביסה וכו' ודברי הם לפי זה).

לכך, ועיין במגן אברהם (סק"כ) שמצדד לומר שאף אם נותן בידים את החטים בשבת לתוך הרחיים ליכא חיוב חטאת כיון שהטחינה נעשית ממילא ולא ע"י אדם ואפילו הכי החמירו רבנן וגזרו שלא לעשות כן גם מערב שבת.

גם מבואר בשו"ע (סי' רנ"ב סעי' ה' וסי' של"ח סעי' ג') דמה שמותר להשתמש בשבת בשעון שמצלצל להודיע מספר השעות ואין חוששין להשמעת קול הוא "מפני שהכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום על יום שלאחריו וביום שהוא מקשקש ומשמיע אין

נקטינן שאסור ליתן חטים בערב שבת לתוך רחיים של מים כדי שיטחנו בשבת ואע"ג דידעי כולי עלמא שהרחיים טוחנות מעצמם וידעי נמי שהחטים הושמו שם מערב שבת" (כלשון התוס' בשבת (י"ז ע"ב ד"ה אין נותנים)), אפילו הכי אסור מפני שמשמעת קול ואוושא מילתא שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת ואיכא זלזול שבת, בזה שהשומעים את קול הטחנה יאמרו שבשבת התחיל המלאכה, והן אמנם שהב"י נוטה להתיר על כל זה הכריע הרמ"א (סי' רנ"ב סעי' ה') לאיסור וגם כל גדולי האחרונים הסכימו

לדעת החזו"א פשוט הדבר לאיסור, וגם לדין אף אם לא נדלק תיכף שום חוט מכל מקום חוץ ממה שגורם על כל פנים להמצאת אש (דבסוף ההדחה חוט להט מתחמם ועל ידי כך הכלים מתייבשים) – ואין נכון לכתחילה להתיר גרמא ביו"ט אלא לצורך אבל לא לשם נוחיות – גם עצם הפעלת המכונה דומה עכ"פ לפותח מפסק של "מאורר" או של "מעלית" אשר אין מגורה נדלקת בה ודבר זה אינו ברור לענ"ד כראוי.

אך חוץ מכל זה יש לדון טובא משום איסור מבשל ביו"ט לדעת התוס' בכתובות (ז' ע"א ד"ה אמר) ועוד הרבה ראשונים לא אמרין ההיתר של "מתוך" מאוכל נפש למכשירין, ולכן לא ברור כלל אם מותר להחם מים ביו"ט רק לשטיפת כלים כיון שזה לא לשתייה⁶, וגם הצורך קצת שיש בזה הוא רק ענין של "מכשירין". אולם אין למחות באותם שנוהגים היתר כיון שיש בזה גם משום "הואיל" שהרי המים ראויים עכ"פ לשתייה, מה שאין כן בנידון דידן דלא שייך כלל ההיתר של "הואיל" חושבני שיש בזה ספיקא דאורייתא. (אמנם אין אני רואה שום איסור במה שכתבת בהכנסת אבקת הסבון לתוך המכונה ביו"ט כי מותר לגרום תמיסה ביו"ט אף אם מוליד בכך קצף).

סוף דבר נראה שבענין המכונה לשטיפת כלים אינני יודע כלל להורות, והרבה ספיקות יש בזה.

וחותם אני בכל חותמי טובה וברכה ושמחה לו ולכל ביתו כעתירת נפשו היקרה ונפש ידידו ומוקירו.

שלמה זלמן אויערבאך

מתקנים אותו" (לשון הדרכי משה בסי' רנ"ב מהאור זרוע), וטעם זה שייך שפיר גם במקרה ובמיזוג האויר אבל לא במיקרופון או במדיח כלים.

וגם בשו"ע של הגר"ז מלאדי (סי' רנ"ב סעי' ט"ז) דייק וכתב שההיתר הוא רק מפני "שכן הוא דרכו לעולם להעמידו בכל יום על יום שלאחריו", אבל אם לא היו רגילין לכונן את השעון בכל יום על היום שלאחריו היה אסור להשאיר את השעון שיתקתק וישמיע קול בשבת משום האי טעמא דאוושא מילתא. וכיון שחושבני שהקול הנשמע ממכונה זו הוא לא יותר חלש מקול תקתוק של שעון או אפי' צלצול מספר השעות, לכן נלענ"ד דכיון שבדרך כלל רגילין להשתמש בה באופן כזה שבשבת ויו"ט אסור, כלומר שמפעילים ומפסיקים בידים את החשמל, מסתבר שאף אם התחכם לעשות את הדבר בהיתר ע"י שעון מערב שבת מכל מקום הו"ל כרחיים של מים שסובר הרמ"א דאסור אף בכהאי גוונא דידעי כו"ע שהדבר נעשה ע"י שעון שערך מאתמול, וגם דייק שם הרמ"א (סי' רנ"ב סעי' ה') דאסור "בכל מקום שיש לחוש להשמעת קול", וגם המשנ"ב (שם ס"ק מ"ח) כתב "כלל בזה כל כיוצא בזה המשמיע קול דאוושא מילתא ואיכא זילותא לשבתא"⁵.

אך מלבד טעם זה שמשמיע קול ואוושא מילתא, אינני רוצה להקל בזה כי אינני בקי בדרכי השימוש במכונה כזו, ויתכן שזה עלול לגרום לעוד איסורים אחרים. ולכן לא ידעתי מה הטעם של היראים ושלמים שבמקומכם שמשתמשים בזה ע"י השעון גם בשבת.

ובנוגע להפעלת מכונה לרחיצת כלים ביו"ט,

5. ע"ע לעיל עמודים תקס"ח-תק"ע.

6. ע"ע בשש"כ פרק י"ב סעי' ד' ובהערות י"ב ובמילואים שם מש"כ בזה רבינו זצ"ל.

תשובה ב

איסור השימוש במכונה

בגלל מתג הביטחון החשמלי שמחובר למכסה

פס"ק

על כך השיב רבינו זצ"ל וכתב:

בסגירת הדלת גורמים למבעיר ומבשל בשבת, (כי כפי שנתברר הרי הם עשויים באופן שכשהדלת פתוחה להכניס ולהוציא כלים, אין המכונה פועלת, ורק עם סגירת הדלת פועלת המכונה [וכדוגמת מכונת כביסה], ונמצא שבסגירת הדלת גורמים למבעיר ומבשל בשבת).

בהוקרה ובברכה שימלא הקב"ה

כל משאלותיו לטובה וברכה

שלמה זלמן אויערבאך

בספר מאור השבת (ח"ד עמ' תפ"א) הביא מכתב שבו שאל את רבינו זצ"ל אודות שימוש במדיח כלים חשמלי בשבת, באופן שאין לאסור משום "אוושא מילתא" (כנ"ל בתשובה א'), ואת תשובת רבינו זצ"ל.

וזה נוסח השאלה:

מדיח כלים חשמלי, האם מותר להשתמש בו להדחת כלים בשבת על ידי הכוונתו מערב שבת על ידי שעון שבת שיפעילו בשעה מסוימת בשבת, והוא באופן שאינו משמיע קולו לבחון (ובאופן שאין בשיירי האוכל שבכלים ¹²³⁴⁵⁶⁷ חשש בישול ונולד).

אוצר החכמה

סימן ט

לצאת בשבת במכשיר אלקטרוני להרגעת כאבים

בנוגע לשאלתו בדבר מכשיר אלקטרוני להרגעת כאבים, לכאורה נראה דכמו

שקמיע מומחה נחשב כבגד, כך גם במכשיר זה שמרגיע כאבים, דמפני שאין זה דרך סגולה אלא ידוע גם בדרכי רפואה וכי זה מגרע גרע.

וצריכים למצוא דוגמא לכך שאף גם זה מותר. וכע"ז כתבתי לענין מכשיר שמיעה לכבדי שמיעה ששמים בתוך האוזן (יראה כב' בשש"כ פרק ל"ד הערה ק"ח⁷).

נוסף לזה יש לברר אם אין פה החשש של שמא יסירו מעליו בהיותו ברה"ר.

אך מסופקני דאפשר שרק קמיע או תכשיט וכן משפקים וכדומה שהחומר עצמו עושה את פעולתו לכן זה נחשב כמו בגד, משא"כ בנידון דידן הרי זה פעולה חשמלית שבתוך המכשיר ולכן אף שהכל נעשה אח"כ מאליו כמו בבגד, מ"מ אין זה דומה ממש לבגד

7. מובא לעיל עמוד תקצ"ח, וע"ע עמוד תקפ"ט ואילך מש"כ עוד בארוכה רבינו זצ"ל בזה. (וע"ע

לעיל עמוד תרפ"ב).

סימן י

צריכת מים ביתית שגורמת לפעילות חשמלית

א. צריכת מים שגורמת להפעלת משאבות חשמליות. ב. צריכת מים שמשפיעה על מונה מים דיגיטאלי.

התורה

א.

צריכת מים שגורמת להפעלת משאבות חשמליות

בספר רבבות אפרים (ח"ג ס' רס"ב) דין בשאלת ההשתמשות במים במקום שבו העלאת המים למקומות גבוהים נעשית באמצעות משאבה חשמלית, שמופעלת בכל פעם שמפלס המים במיכלים הנמצאים בגובה, יורד מתחת לרמה מסויימת. וכך המשתמש במים בשבת בביתו, יכול לגרום בשימוש זה להפעלה של המשאבה. וכתב שם:

התורה

איסור כי אם בגלל זה שגורמים להבעיר יותר חומר דלק וכיון שזה נעשה רק ע"י ריבוי בשיעורין של מלאכת הבערה (כי שמעתי דאינו מוסיף במספר ההבערות, ורק יש הוספה בכמות) שכתב בזה האור שמח (פי"ח משבת ה"א) להקל. וכיון שזה נעשה רק אח"כ ואינו אלא גרמא דאמרו עלה בג' גרמא שרי, לכן נלע"ד דאין שום מקום להחמיר בזה, עכ"ל מו"ר שליט"א.

ומו"ר הרה"ג ר' שלמה זלמן אויערבאך שליט"א כתב לי בזה, וז"ל: בנוגע לפתיחת ברז המים במקום גבוה ובאותן הארצות שהמים עולים ע"י כח החשמל שמעתי ממומחים דפשיטא להו טובא דמה שאחד פותח לא משפיע כלום. ואף בכהאי גוונא שכן משפיע נראה דדוקא אם היה גורם בכך להתחיל הפעלת החשמל אז יש לאסור, משא"כ בהגברת הכח אין אני רואה שום

ב.

צריכת מים שמשפיעה על מונה מים דיגיטאלי⁸

פועל. הוא טילפן לכת"ר כמה פעמים, אבל לא הצליח לדבר איתו. ולכן, כיון שיש אחד שנוסע לארצנו הק' לאיזה ימים החלטנו לכתוב לכבודו ולתאר את הענין אף שאיני בקי בזה, אבל אנסה למסור את הדברים...

נמצא שאם פותחים הברזא שבכיוור

יום ד' לס' חקת, "ואתנה להם מים" תשנ"ד. אחדשה"ט, פה בעירנו שינו הדרך למדוד כמה מים משתמשים בבית כדי לדעת כמה צריכים לשלם, וזה עורר שאלה חדשה. שלחתי איש אחד שיודע בענינים אלו להממונים על זה כדי לידע בכירור איך זה

8. ע"ע בזה להלן בקרני אורה עמוד תתר"ב ואילך.

ויוצא הרבה מים, שזה מסתמא כח ראשון...

תשובת רבינו זצ"ל

שלום וכט"ס למע"כ הרב הגאון וכו' מוה"ר... שליט"א.

אחר תת ברכה בכבוד ויקר לכ"ת כיאות, קיבלתי מכתבו בזמנו ע"י יהודי חשוב, אך גם אמר לי שהרב שטמר שליט"א כבר יפנה אלי לקבל את התשובה, ואני טעייתי וחיכיתי לו ולא בא. כשטילפנתי אליו אמר לי שאמנם יודע ושמע מכ"ת, אבל כנראה היה פה אי הבנה, לכן אני עכשיו שולח תשובה בכתב.

נלענ"ד שגם מה שנעשה בבית הכנסת מותר, כי הכח ראשון של האדם הוא רק להוריד את המים, ואילו התחדשות הזרם של החשמל הוא רק כח שני שנעשה רק לשעה פורתא ומיד זה נפסק. ואפילו לדעת מרן בעל החזו"א זצ"ל שמחשיב את חידוש הזרם ע"י חיבור עם החשמל למלאכת בונה, מ"מ באופן שמיד הוא נפסק מאליו חושבני שגם הוא לא סובר דחשיב כבונה, אך גם מחובתי לכתוב שיש שאומרים משמו שאפילו את זה החשיב החזו"א כבונה, ואף שקשה לי להאמין⁹ מ"מ כתבתי מה שהם אומרים ואתם כטוב בעיניכם עשו. יש לדעת שכאן באה"ק אין הדברים הללו נעשים ע"י התחדשות של זרם חשמלי, וכל מה שכתבתי הוא כפי מה שהי' נראה לי ממכתבו, אבל אם המטרה היא רק כדי לדעת כמה חייב לשלם הרי זה גרמא של פסיק רישא דלא ניחא ליה, כיון שזה לא כדי שיכנסו מים חדשים רק צורך של המידה. ולענ"ד אין בזה שום מלאכה דאורייתא, וגם אם אדם יעשה את זה ממש בידיים לכל היותר איסורו רק מדרבנן, וגרמא בדרבנן הא גם כ"ת כתב שמותר.

בכל חותמי טובה וברכה

שלמה זלמן אויערבאך

ומשתמשים פחות מ-3/4 גאלאן אז אפשר שהזרם לא יתחיל ואין זה פסיק רישא, אבל אם יוצא 3/4 גלון אז בודאי יתחיל הזרם של החשמל, אבל מסתמא אין זה המעשה שלו, רק שמים זבים מאליהם.

אבל כששתמשים בבית הכסא אז בבית הכסא שבבית שם יש אוצר שיש בו מים, ויש שם בתוכו כדור, וכשלוחצים הוא גורם לכדור לרדת קצת ויוצאים מתחילה קצת מים ואחר כך נכנסים מים חדשים ולכן גם זה כח שני, כי הוא מוריד הכדור. ואח"כ נכנסים מים חדשים שנמדדים, ולכן אף שיוצא כמה גאלאן מים אבל זה כח שני, כי הוא רק מוריד הכדור. **אבל** בבית הכנסת הוא פועל באופן אחר. שם אין אוצר ואין כדור, רק כשלוחצים אז נכנסים מים כמו חמשה גאלאן, וזה מסתמא כח ראשון, כי אין ביכולתו שיצאו מים פחות מזה. בכיור כאשר פותחים הברזא, יכולים לסתום תיכף, ואף שהוא אינו סותם ומניחו פתוח אין זה כח ראשון שלו, אבל בבית הכסא ששתמשים בבית כנסת, שם א"א לעשות מאומה רק אם לוחצים אז מורידים שטף של חמישה גאלאן ויותר, וכולם באים מכח שלו. **וממילא** צריכים לידע אם זה מותר, כי אם זה הזרם של החשמל הוא רק מדרבנן, אז הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה באיסור דרבנן, ויכולים לסמוך על הבאר יצחק ועוד. אבל אם הוא מדאורייתא מה נעשה... **ולכן** נא להודיעני על כל שלושת האופנים: **א.** על כיור אם צריכים להפסיק הברזא קודם שיצא 3/4 גאלאן או לא, ואם בעל נפש צריך להחמיר. **ב.** בית כסא של בית שיש שמה כדור שיוצא הרבה מים אבל הוא רק מוריד כדור וזה גורם למים לבוא. **ג.** בית כסא שאין שם כדור

9. ראה לעיל שער ג' עמוד תקכ"ז ועמודים תקמ"ד-ה' ולהלן בקרני אורה עמוד תתס"ח ושם

סימן י"א

תא טלפון ציבורי שהעמידה בתוכו גורמת להדלקת אור בשבת

כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ב סעי' מ"ג): תא טלפון ציבורי שבו נדלקת נורה באופן אבטומאטי כאשר נכנסים אליו, מותר להיכנס אליו בשבת לצורך פיקוח נפש, אפילו בלילה [קטו], אם אין טלפון אחר אע"פ שבכניסתו ידלק אור החשמל בתא [קטז], אבל לא יכוון בעשותו כן כדי לקרוא שם לאור החשמל דבר שאין לו כל קשר עם הצלת החולה [קצו].

ובאשר ליציאתו מתא הטלפון – הרי אם זקוקים למטלפן לצורך החולה שיש בו סכנה, או ספק אם זקוקים לו, מותר למטלפן לצאת מן התא, הגם שהאור יכבה בשל יציאתו [קצח]. אבל כאשר אין זקוקים למטלפן לצורך החולה, כי אז יש לנהוג לפי הנסיבות, וכפי שיבואר להלן.

(א) אם אפשר להכניס לתא הטלפון חפץ כבד, ובדיעבד – אפילו אבן שהיא מוקצה [קצט] (במקום שיש עירוב), כדי שיכביד על המשטח ולא יכבה אור החשמל, יעשה כן ולא יחלל שבת בכיבוי האור.

(ב) יקרא לחבר שיעמוד שם במקומו, וכך יתחלפו במשך השבת [קכ].

(ג) יאמר לנכרי שיעמוד במקומו, ולית לן בה אם אח"כ יצא הנכרי, והאור יכבה עקב יציאתו [קכא].

(ד) אין אפשרות להכניס חפץ לתא-הטלפון, כגון שאין שם עירוב, או שאין שם מי שיוכל להושיט לו חפץ זה – אם השעה קרובה למוצאי שבת, יישאר במקומו ולא יצא. אבל אם יש עוד זמן רב עד למוצאי שבת, ומאד קשה לו להישאר בתא הטלפון [קכא*], כי אז יש מקום להקל ולצאת ממנו, הגם שיכבה אור החשמל עקב יציאתו [קכב].

ובהערות ובמילואים שם כתב:

דאפילו אם לא צריך את האור לצורך החיוג אבל כיון שצריך להכנס וממילא נדלק, ג"כ מותר מעיקר הדין להנות מן האור, אך אעפ"כ טוב להמנע מזה.

[ק"ח] ככל פיקוח נפש שמותר לחלל שבת. [ק"ט] דהתירו סופו משום תחילתו, עכ"פ באיסורי דרבנן עיין להלן (הערה קכ"ב). ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דמסתבר שיכול גם לבקש מאחר שיושיט לו

[קט"ו] דאילו ביום קיל טפי, דהוה פסיק רישא דלא ניחא ליה, שו"ת מלמד להועיל (או"ח סי' נ').

[קט"ז] סי' שכ"ח סעי' י"ג ובמ"ב ס"ק ל"ח. [ק"י] עיי"ש בשער הציון ס"ק י"ז. ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דאם צריך את האור לחיוג מספרי הטלפון וכדו', מותר לכוון גם להנאת עצמו. ומ"מ נראה

- אבן¹⁰. אך צ"ע דאולי טלטול האבן שהיא מוקצה ע"י שני אנשים, וגם משתמש במוקצה דחמיר טפי מסתם טלטול, אפשר דחמור יותר מאשר כיבוי הנורה שהיא כגחלת של מתכת, וגם אינה צריכה לגופה אשר נעשית על ידו דרך יציאתו, עכ"ד.
- [ק"ב] והראיה מסי' שט"ז סעי' ו'¹¹.
- [קכ"א] עיין סי' רס"ו סעי' י"ב ברמ"א, סי' שט"ז סעי' י"ב בביאור הלכה ד"ה דאסור.
- [קכ"א*] ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דלפעמים יש בו גם משום גדול כבוד הבריות.
- [קכ"ב] משום דהוה פסיק רישא דלא איכפת ליה. ועוד, עצם הכיבוי יש לומר דהוה דרבנן מפני שהיא גחלת של מתכת, עיין סי' של"ד (סעי' כ"ז) ובמשנה ברורה (ס"ק פ"ה), וגם דהוה מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאינו עושה פחם ובכהאי גוונא התירו סופו משום תחילתו.

הערות והוספות

10. בספר מאור השבת (ח"ד עמ' רס"ב) כתב ששאל את רבינו זצ"ל שעדיף להתיר את היציאה מתא הטלפון על פני איסור מוקצה, מכמה טעמים. א. משום שהכיבוי בדרך זו הוא בגדר של מלאכה שאינה צריכה לגופה. ב. משום שכיבוי האור בדרך זו הוא בגדר של פסיק רישא דלא איכפת ליה. ג. משום שיתכן וכיבוי בדרך זאת הוא בגדר גרמא. ד. משום שיתכן שדינו ככיבוי כלאחר יד. ומשום כל אלה יש להעדיף יציאה ישירה מתא הטלפון מבלי לטלטל מוקצה שהוא חמור משאר איסורי דרבנן בשבת.
- על כך השיב לו רבינו זצ"ל: "כתבתי דבר זה רק לשיטתי שאם אין זה בדרך מקרה אלא שמתחילתו הוא עשוי ומתוכנן שרק על דרך זו מדליקים ומכבים, אין זה כפסיק רישא, אלא חשיב ממש כעושה בידים. אך ראיתי בשש"כ (שם הערה קכ"ב) שהמחבר כתב שם בפשיטות דחשיב רק כפסיק רישא דלא איכפת ליה. ולפי זה צדקו דבריו שאין להתיר מלפול או השתמשות באבן שהוא מוקצה". (יש לציין כי סופה של ההערה בשש"כ, מן המילים "אך צ"ע", הם דברי רבינו זצ"ל בתיקונים ומילואים, שם אכן נתן ביטוי לשתיים מן הנקודות שהעלה במאור השבת שם. אך בעיקר הדבר שפעולה מסוג זה של יציאה מתא הטלפון הציבורי נקראת מעשה ממש ולא שייך בה פטור של אינו מכוון, הלך בדרכו בענין מי ששכח לכבות מנורה במקרה, עיין לעיל עמודים תרל"ו-ז' ועיי"ש הערה 27).
- עוד כתב בספר מאור השבת (ח"ד עמ' רנ"ז), ששאל את רבינו זצ"ל אם במצב כזה אין אפשרות לסמוך על דעת הרשב"א שהתיר לנעול את הבית לצורכו אף אם על ידי זה ניצוד צבי בבית (וראה על כך את דברי רבינו זצ"ל לעיל (עמוד תנ"ט ועמוד תרכ"ה אות ז', ועמוד תרל"א. ועיי"ש הערה 20), כמה שכתב רבינו זצ"ל בנוגע למי ששכח לנתק את הנורה במקרה, שאין זה דומה לדברי הרשב"א, ובהתאמה לדבריו כאן), ועל כך השיב לו רבינו זצ"ל: "לענייני דאין זה דומה לנעול ביתו וצבי נצוד, דהתם אין שום שינוי במעשיו בין יש שם צבי או אין שם צבי, משא"כ הכא הרי הוא עושה ממש שתי פעולות בבת אחת, פותח פתח לצאת וגם עושה פעולה לנתק מעגל ולכבות", עכ"ל.
11. שם מפורש לענין צידת צבי שנכנס לבית: "ישב אחד על הפתח ומלאו, יכול השני לישב בצידו, ואפילו אם עמד הראשון והלך לו, השני פטור ומותר, והראשון חייב". ראה זו אמנם לא הובאה שם בשם רבינו זצ"ל, אך על כל פנים הדין דין אמת גם לדעתו, שהרי התיר שימת חפץ כבד בתא הטלפון הציבורי, וכפי שמבואר לעיל, ורק לגבי מוקצה (אבן) יש בזה איזה דיון כפי שמבואר בהערה הקודמת. ועיין עוד בקרני אורה פרק שמיני (עמוד תתק"ו ושם הערה 69) בכעין זה, ובשאלה אם יש ראייה מדין יושב על הפתח לנידון דידו.

ועוד שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, רישא, וגם מתירים לו לכבות אע"ג שכל בני העיר אסורים בכיבוי, ולא דמי להיתר תחומים שהשוו אותו חכמים לכל בני העיר, אפילו הכי מותר כיון שזה רק מתכת.

הרי זה חשיב ככיבוי להדיא ולא רק כפסיק

סימן י"ב

הפסקת צלצול של שעון מעורר בשבת לדעת החזו"א ועמידה לפני מאוורר שמגבירה את צריכת החשמל

אורח"ח 1234567

א.

כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ח סעי' כ"ט): מותר להפסיק את צלצול השעון [המכני] בשבת [10], אולם בשעון-מעורר חשמלי - אסור לעשות זאת, מכיון שבהפסקת הצלצול גם מפסיקים את המעגל החשמלי [10].

ובהערות ובמילואים שם הוסיף: [ס"ח] שמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א [ס"ז] מכיון שאינו עושה אלא פעולה למניעת השמעת קול. שלדעת החזו"א יש בזה משום בונה וסותר¹².

ב.

בספר מאור השבת (חלק רביעי עמוד רל"ד) חשמלי - לבין עמידה לפני מאוורר פועל כתב ששאל את רבינו זצ"ל על החילוק שיש בין הפסקת הצלצול בשעון מעורר שגורמת להגברת צריכת החשמל¹³.

12. עיין עוד בזה לעיל שער זה (עמוד תשל"ח) שלגבי מערכת אזעקה קבע רבינו זצ"ל שאף לדעת החזו"א אין בחיבורה משום בונה, ואף שיש שמוסרים בשמו שהחמיר גם בכגון דא, מ"מ בגרמא במקום צורך גדול יש להקל. וא"כ יש חילוק להלכה בין מערכת אזעקה לבין ניתוק מעגל חשמלי של שעון מעורר חשמלי.

13. נוסח השאלה היה: "רציתי להעיר שבספר אחד כתב לענין מאוורר שאסור לעמוד על ידו או להעמידו בשבת סמוך לקיר או וילון, או להרחיקו, כי בפעולה זו עושה שינוי במעגל החשמלי, ושמעתי שמרן לא ניחא ליה לאסור בזה, ושמא יש לומר דרק להפסיק לגמרי אסור, או דשאני התם [בשעון] שעושה פעולה בידיים, מה שאין כן במאוורר אינו אלא גרמא ודבר שאינו מתכווין".